

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ALEXANDRU, EMANOIL
Opera romantică rusă / Emanoil Alexandru. - București :
Semne, 2012
ISBN 978-606-15-0270-7

782(47)

Editura SEMNE
Str. Barbu Delavrancea, nr. 24
Sector 1, București
Tel./fax: 021.318.83.44
Adresă web: <http://www.semneartemis.ro>
E-mail: office@semneartemis.ro

*Editură acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice
din Învățământul Superior (CNCSIS)*

Difuzare:
Tel./Fax: 021.311.49.36
021.310.74.59
E-mail: difuzare@semneartemis.ro

Tiparul executat la S.C. SEMNE '94 S.R.L.
Tel.: 0744.35.70.28
021.667.08.20

Motto: Славься, славься, ты Русь моя,
Славься, ты русская наша земля.

Alexandru Emanoil

OPERA ROMANTICĂ RUSĂ

EDITURA
Semne
București, 2012

- Nina Berberova, *Tchaikovski*, Actes Sud, 2004
- David Brown, *Tchaikovsky, the man and his music*, Faber, 2007
- Dominic Fernandez - *Тайна смерти Чайковского*
- Abraham, G. (1939) *On Russian Music*, London (via album notes by Richard Taruskin in „Alexander Borodin: Orchesterwerke” Deutsche Grammophon CD 435 757-2)
- Hofmann, M. *Une musique d'une somptueuse beauté* (album notes to the 1952 Bolshoy Theatre recording) Le Chant du Monde CD LDC 2781041/43
- Malkiel, M. and Barry, A. (1994) *Authenticity in Prince Igor: Open Questions, New Answers* (introductory note to 1993 Gergiev recording) pp. 13–22 of booklet, Philips CD 442-537-2.
- Abraham, G. and Lloyd-Jones, D. (1986) „Alexander Borodin” in Brown, D. (ed.) *The New Grove: Russian Masters 1*, New York: W. W. Norton & Co., pp. 45–76.
- А. Майкапар - Опера Даргомыжского „Каменный гость“
- А. Майкапар - Опера Александра Даргомыжского „Русалка“
- Brown, David (1974). *Mikhail Glinka, a biographical and critical study*, Oxford University Press.
- Glinka, Mikhail* by Richard Taruskin, in „*The New Grove Dictionary of Opera*”, ed. Stanley Sadie (London, 1992)
- А. Майкапар - Опера Михаила Глинки „Жизнь за царя“ („Иван Сусанин“)
- А. Майкапар - Опера Михаила Глинки „Руслан и Людмила“
- А. Майкапар - Опера Модеста Мусоргского „Борис Годунов“
- М. Друскин - Опера Модеста Мусоргского „Хованщина“
- А. Майкапар - Опера Сергея Рахманинова „Алеко“

CUPRINS

Cuvânt înainte	5
Scurtă istorie a creației de operă rusă	10

Anton Stepanovici ARENSKI

Biografie	27
Vis pe Volga	31
Rafael	34

Alexander Porfirievici BORODIN

Biografie	37
Cneazul Igor	40

Piotr Plici CEAIKOVSKI

Biografie	59
Voievodul	66
Undina	74
Opricinik	80
Fierarul Vakula	91
Evgheni Oneghin	102
Fecioara din Orléans	130
Mazeppa	140
Vrăjitoarea	158
Dama de Pică	171
Iolanta	204

César Antonovici CUI

Biografie	215
William Ratcliff	220
Ospăț pe timp de ciură	224

Alexander Sergheevici DARGOMÂJSKI

<i>Biografie</i>	228
<i>Rusalca</i>	233
<i>Oaspetele de piatră</i>	243

Mihail Ivanovici GLINKA

<i>Biografie</i>	251
<i>Viața pentru Țar (Ivan Susanin)</i>	256
<i>Ruslan și Ludmila</i>	272

Modest Petrovici MUSORGSKI

<i>Biografie</i>	285
<i>Boris Godunov</i>	294
<i>Hovanscina</i>	327
<i>Târgul din Sorocinsk</i>	339

Serghei Vasilievici RAHMANINOV

<i>Biografie</i>	347
<i>Aleko</i>	355
<i>Cavalerul avar</i>	361
<i>Francesca da Rimini</i>	365

Nikolai Andreevici RIMSKI-KORSAKOV

<i>Biografie</i>	369
<i>Fecioara din Pskov</i>	378
<i>Mlada</i>	384
<i>Noapte de Mai</i>	391
<i>Fata de zăpadă</i>	399
<i>Sadko</i>	407
<i>Mozart și Salieri</i>	416
<i>Vera Șeloga</i>	419
<i>Logodnica Țarului</i>	421

<i>Povestea Țarului Saltan</i>	432
<i>Kașcei nemuritorul</i>	440
<i>Legenda orașului nevăzut Kitej și a Fecioarei Fevronia</i>	445
<i>Cocoșul de aur</i>	452

Anton Grigorevici RUBINSTEIN

<i>Biografie</i>	461
<i>Demonul</i>	477

<i>Bibliografie</i>	486
---------------------------	-----

Scurtă istorie a creației de operă rusă (Русская опера)

1. Considerații generale

Creația de operă rusă a debutat cu lucrări ale unor compozitori străini scrise sau destinate a fi reprezentate pe scenele de operă din Rusia. Aceste opere au la bază librete care nu întotdeauna utilizează limba rusă, ci cel mai adesea sunt concepute în Franceză, Italiană, Latină, Greaca veche sau chiar Japoneză. Există și lucrări care conțin librete scrise în limbile naționalităților care făceau parte din Imperiul Rus.

Perioada de vârf a creației de operă rusă autentice a fost marcată de contribuția unor valoroși compozitori autohtoni precum Glinka, Musorgski, Borodin, Ceaikovski, Rimski-Korsakov, Stravinsky, Prokofiev și Sostakovici.

De remarcat că opera rusă (ca de altfel întreaga muzică rusă) s-a găsit adesea sub influența operelor italiene, franceze sau germane chiar și atunci când compozitorii respectivelor lucrări s-au străduit să introducă elemente de autenticitate autohtonă în creațiile lor. Acest dualism, prezent într-o mai mică sau mai mare măsură, a persistat pe parcursul întregii istorii a operei ruse.

Înainte de a discuta despre începuturile operei ruse este necesar să facem câteva referiri la condițiile istorice care au existat la momentul nașterii creației originale de gen în Rusia. Începutul secolului 18 a marcat perioada de expansiune a Imperiului Rus. Figura lui Petru cel Mare este determinantă pentru avântul culturii ruse în general dar care urma să ajungă la maturitate în perioadele următoare sub domniile succesorilor acestuia, Anna, Elisabeta și Caterina a II-a. Anul 1720 a însemnat debutul vieții muzicale în Rusia la o scară internațională prin vizitele întreprinse de o serie de muzicieni străini dintre care unii aveau să intre mai târziu în slujba Curții Imperiale Ruse, după exemplul altor curți europene. Rezultatul a fost înființarea unor academii de muzică și creșterea in-

teresului pentru studiul muzicii în general. În scurt timp Sankt Peteresburg și Moscova s-au pus la curent cu principalele genuri muzicale ale timpului provenind din Occident, inclusiv *opera-buffa* și *opera-seria* italiană, *opera-comique* franceză și ceva mai târziu *singspiel*-ul german. Deși inițial reprezentațiile de operă erau rezervate exclusiv Curții Imperiale, ulterior apariția unor teatre muzicale în cadrul curților nobiliare autohtone a contribuit la maturizare gustului pentru acest gen muzical. Pentru a-și asigura proprii interpreți ai spectacolelor de operă, nobilii au recurs la recrutarea de talente din rândul propriilor iobagi, iar Curtea Imperială va proceda fie la angajarea unor profesori străini, fie la trimiterea unor artiști la specializare muzicală în Occident. În acest fel s-a ajuns la un avânt nemaîntâlnit în promovarea muzicii culte la scară națională.

În cele ce urmează va fi prezentată o succintă trecere în revistă a istoriei operei ruse axată pe secolele în care s-au născut respectivele creații.

2. Secolul 18

Așa cum menționam mai sus, opera ca gen muzical a apărut în Rusia în secolul 18. La început au fost reprezentate lucrări în limba italiană de către trupe italiene care vizitau Rusia. Ulterior mai mulți compozitori care serveau Curtea Imperială Rusă vor compune opere în limba rusă în timp ce compozitorii ruși se străduiau să scrie opere în limbile italiană sau franceză. Abia la începutul anilor 1770-1780 au apărut încercări modeste ale unor compozitori de origină rusă de a scrie opere pe librete în limba rusă. Aceste creații nu au constituit un autentic început de operă națională rusă ci doar imitații ale unor exemple italiene, franceze sau germane. Oricum, aceste experimente sunt foarte importante și au netezit calea spre marile împliniri ale secolelor 19 și 20.

2.1 Compozitorii italieni

Născută în Italia secolului 17, genul operei s-a răspândit în Europa și a ajuns în Rusia în anul 1731, atunci când regele Poloniei și

Electoral Saxoni, Augustus II „cel puternic”, a „împrumutat” o trupă de operă italiană Împărătesei Anna pentru serbarea de încoronare a acesteia care a avut loc la Moscova.

Prima operă reprezentată în Rusia a fost *Calandro* de Giovanni Alberto Ristori (1692-1753). Lucrarea a văzut lumina rampei în anul 1731 sub bagheta tatălui compozitorului și a avut în distribuție un număr de 13 cântăreți și actori printre care Ludovica Seyfried, Margherita Ermini și Rosalia Fantasia. După acest eveniment numeroase trupe de operă din Italia vor fi bine primite în Rusia pentru distracția Împărătesei și a Curții sale. În anul 1735 o mare trupă de operă italiană a fost invitată pentru prima oară la Sankt Petersburg. Cea dintâi reprezentație a avut loc la 8 Februarie 1736 (29 Ianuarie pe stil vechi) cu opera *La forza dell'amore e dell'odio* de Araja pe un text de Francesco Prata sub titlul *Sila lyubvi i ne-navisti* (Puterea iubirii și a urii). Vor urma alte lucrări ale aceluiași autor precum opera seria *Il finto Nino*, sau *La Semiramide riconosciuta* în 9 Februarie 1737 (28 Ianuarie stil vechi) pe un text de Francesco Silvani, *Artaserse* în 9 Februarie 1738 (28 Ianuarie stil vechi) pe un text de Pietro Metastasio. Pe scurt, Araja va petrece 25 de ani în Rusia unde va compune cel puțin 14 opere destinate Curții Imperiale Ruse.

În anul 1742, cu ocazia încoronării Împărătesei Ecaterina Petrovna care a avut loc la Moscova, va fi reprezentată opera *Tito Vespasiano (La clemenza di Tito)* de Johann Adolf Hasse (1699-1783). Un nou teatru va fi construit special pentru acest eveniment. În anul 1743 la „Zimnij Dvoretz” (Palatul de Iarnă), din Sankt Petersburg va fi construită clădirea noii opere (arhitect Bartolomeo Rastrelli) care va înlocui vechea sala „Comedie et opere” și care va avea o capacitate în jur de 1000 de locuri.

Următoarea opera a lui Araja care va fi prezentată pe 7 Mai 1744 (26 Aprilie stil vechi) va fi *Seleuco*, pe un text de Giuseppe Bonecchi. Ea avea să marcheze cea de a doua aniversare a încoronării Împărătesei Ecaterina Petrovna dar și pacea încheiată cu Suedezii. Premiera operei seria *Bellerofonte* de același Francesco Araja pe un text de Giuseppe Bonecchi în 9 Decembrie 1750 (28 Noiembrie stil vechi) la Sankt Petersburg a constituit

prima apariție pe scena de operă a unui cântăreț rus, Mark Poltoratski, din componența Capelei Curții Imperiale, care va interpreta rolul unui hatman, un nobil din Regatul de la Lika.

Prima operă scrisă în limba rusă a fost compusă de Araja și s-a numit *Tsefal i Prokris (Cephalus și Prokris)*, pe un libret de Alexander Sumarokov. Premiera operei va avea loc la Sankt Petersburg pe 7 Martie 1755 (27 Februarie pe stil vechi). Cea de a doua astfel de operă scrisă în limba rusă, pe un libret de Alexander Sumarokov, a fost *Alceste* de compozitorul german Hermann Raupach (1728-1778) care activa pentru Curtea Imperială Rusă. Premiera operei a avut loc în anul 1758. Raupach va petrece 18 ani în Rusia și va muri la Sankt Petersburg în 1778.

În 1757 o companie de operă condusă de Giovanni Battista Locatelli (1713-1770) a fost invitată la Sankt Petersburg cu obligația să prezinte săptămânal un spectacol de operă la Curte iar de 2-3 ori pe săptămână spectacole deschise publicului larg. Repertoriul companiei era axat pe opera-buffa italiană. În primii trei ani ai sejurului acestei companii de operă în Rusia vor fi reprezentate operele lui Baldassare Galuppi (1706-1785) *Il mondo della luna*, *Il Filosofo di campagna* și *Il mondo alla roversa*, sau *Le donne che commandano*.

Între anii 1760 și 1780 vor veni în turneu prin Rusia italienii Venetian Galuppi, Manfredini din Pistoia, Traetta din Bitonto de lângă Barri, Paisiello din Taranto, Sarti, Cimarosa din Campania, și spaniolul Martin y Soler. Fiecare dintre aceștia au adus o importantă contribuție la impunerea genului operei în Rusia prin compunerea de lucrări în baza unor librete în italiană sau în rusă. Mai jos menționate, aceste lucrări au fost compuse și prezentate în premieră în Rusia.

Vincenzo Manfredini (1737-1799) a petrecut 12 ani în Rusia și a decedat la Sankt Petersburg. Fiul și elevul unui faimos compozitor baroc Francesco Manfredini, el va deveni profesorul lui Pavel Petrovici, care va deveni ulterior Împărat al Rusiei. Va compune pentru Curtea Imperială Rusă cinci opere dintre care amintim *Semiramide* (1760, Sankt Petersburg), *L'Olimpiade* (1762, Moscova) și *Carlo Magno* (1763, Sankt Petersburg).

Tommaso Traetta (1727-1779) a fost *maestro di cappella* al Curții Imperiale Ruse timp de opt ani, 1768-1775, și va scrie cinci opere dintre care amintim *Astrea placata* (1770, Sankt Petersburg), *Antigone* (1772, Sankt Petersburg) și *Le quattro stagioni e i dodici mesi dell'anno* (1776, Sankt Petersburg).

Giovanni Paisiello (1740-1816), faimosul compozitor de operă napoletan, autor a mai mult de 100 opere seria și buffa, a petrecut în Rusia opt ani (1776-1783) și a compus 12 opere dintre care amintim *Nit-teti* (1777, Sankt Petersburg), *Lucinda e Armidoro* (1777, Sankt Petersburg), *Il barbiere di Siviglia*, sau *La precauzione inutile* (1782, Teatrul *Hermitage*) și *Il mondo della luna* (1782, Teatrul de pe Insula *Kamenny*).

Giuseppe Sarti (1729-1802), autorul a unui număr de 40 opere, a petrecut în Rusia optsprezece ani (1784-1802). După ce mai întâi a funcționat ca *maestro di cappella* la Curtea Imperială, următorii patru ani va fi în slujba Prințului Grigori Alexandrovich Potemkin la reședința acestuia din Sudul Rusiei. Întors la Curtea Imperială, va solicita în anul 1801 permisiune să revină în Europa din motive de sănătate. Țarul Alexandr I îl va elibera din funcție în anul 1802 asigurându-i o pensie viageră. Va muri la Berlin în același an. Cele mai de succes opere ale sale compuse în Rusia au fost *Armida e Rinaldo* și *Nachal'noye upravleniye Olega* (Domnia timpurie a lui Oleg), pentru care operă însuși țarul va scrie libretul. Printre cele nouă opere compuse în Rusia se numără și *Gli amanti consolati* (1784, Sankt Petersburg), *I finti eredi* (1785, Sankt Petersburg, Teatrul *Bolshoi Kamenny*), *Castore e Polluce* (1786, Teatrul *Hermitage*) și *La famille indienne en Angleterre* (1799, Sankt Petersburg, Teatrul *Bolshoi Kamenny*).

Domenico Cimarosa, (1749-1801) un alt faimos compozitor, cântăreț, violonist, harpsichordist, dirijor, profesor napoletan și care a compus 75 opere, va funcționa ca *maestro di cappella* în Rusia timp de cinci ani (1787-1791). Aici va compune operele *La felicità inaspettata* (1788, Teatrul *Hermitage*), *La vergine del sol* (1788?, Teatrul *Hermitage*; 1789 *Sankt Petersburg* și Teatrul *Bolshoi Kamenny*) și *La Cleopatra* (Cleopatra și Marc Antonio – 1789, Teatrul *Hermitage*).

Vicente Martín y Soler (1754-1806) compozitor și organist spaniol care a scris 21 opere și 5 baletе. S-a stabilit în Rusia în anul 1788, unde a utilizat numele de Martini. Printre lucrările sale se numără *Gore-Bogatyр Kosometovich* (libretul scris de Impărăteasa Catherina a II-a Rusiei, 1789, Teatrul *Hermitage*) care conține o uvertură pe tema a trei melodii populare rusești, *Pesnolyubie* (1790, Teatrul *Hermitage*) și *La festa del villaggio* (1798, Teatrul *Hermitage*).

Două dintre operele sale și-au avut premiera la Viena, dar vor fi puse în scenă și în Rusia: *Una cosa rara*, o sia *Bellezza ed onestà* (*Un lucru rar* sau *Frumusete și Cinste*) și *L'arbore di Diana* (*Arborele Dianei*) au cunoscut o mare popularitate. Prima dintre ele care va fi interpretată și în limba rusă în traducerea lui Ivan Dmitrievsky, a avut unele elemente instigatoare anti-feudale. Compozitorul Vicente Martín y Soler murit la Sankt Petersburg în Ianuarie 1806.

Ivan Kerzelli (cunoscut și sub numele de I. I. Kerzelli, sau Iosif Kertsel) este urmașul unei mari familii de muzicieni străinii (probabil de origine cehă) stabilită în Rusia în secolul 18. El este privit drept compozitorul unui număr redus de opere dar care s-au bucurat de mare prețuire la vremea lor: *Lyubovnik koldun* (*Vrăjitorul iubirii*, 1772, Moscova), *Rozana i Lyubim* (*Rozana și Lyubim*, 1778, Moscova), *Derevenskiy vorozheya* (*Vrăjitoarea satului*, 1777, Moscova) (Uvertura și ariile au fost tipărite la Moscova în anul 1778 fiind primele fragmente de muzică de operă editate în Rusia) și *Guljanye ili sadovnik kuskovskoy* (*Plimbarea sau Grădinarul din Kuskovo*, 1780 sau 1781, Kuskovo, Teatrul particular al contelui Nikolai Șeremetev).

Antoine Bullant (cunoscut și sub numele de Antoine sau Jean Bullant, 1750-1821), un alt compozitor de origine cehă stabilit în Rusia în anul 1780. Și care a compus un mare număr de opere pe librete în limba rusă. A rămas celebru pentru opera sa comică în trei acte *Sbiten-shchik* (*Сбитеньщик*), scrisă pe libretul lui Yakov Knyazhnnin (remake al piesei lui Molière *L'école des femmes*). Opera a fost reprezentată în anul 1783 sau 1784 în Sankt Petersburg, la Teatrul *Bolshoi Kamenny*, și a rezistat în repertoriu până pe la anul 1853.